

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83231,Kluk-Jan-Krzysztof.html>
2022-10-06, 11:40

Kluk Jan Krzysztof

KLUK Jan Krzysztof (data chrztu 13 IX 1739, Ciechanowiec – 2 VII 1796, tamże), ksiądz, pisarz przyrodniczo-gospodarczy, botanik, kartograf. Syn Adriana Krzysztofa, budowniczego, i Elżbiety Marianny; mieli wywodzić się ze szlachty z Pomorza. Na Podlasie zostali sprowadzeni przez F.M. Ossolińskiego do budowy kościoła w Ciechanowcu.

K. uczęszczał do szkół najpierw w Drohiczynie (jezuici), a następnie do pijarów w Łukowie (od 1750). Prawdopodobnie w czasie nauki bywał także u rodziny na Pomorzu i tam opanował dobrze język niemiecki. W czasie nauki wspierał ojca w pracach kreślarskich i nauczył się sztuki rytowniczej. W 1761 – niewątpliwie w porozumieniu z T. Ossolińskim, ówczesnym właścicielem Ciechanowca – wstąpił do seminarium księży misjonarzy w Warszawie. Już rok później uzyskał niższe święcenia kapłańskie. W 1763 ukończył naukę i został zatrudniony jako kapelan Ossolińskiego w Nurze i Ciechanowcu. Jednocześnie otrzymał altarię w świątyni w Ciechanowcu. Założył tam ogród osobliwości roślinnych, który w późniejszych latach znacznie rozbudował. Wyższe święcenia kapłańskie uzyskał w 1764. Po 3 latach został proboszczem – administratorem parafii Winna-Poświętna, którą to funkcję sprawował do 1770. Po śmierci poprzednika objął parafię w Ciechanowcu i był jej proboszczem do końca życia.

Od młodości interesował się ogrodnictwem i sadownictwem. Już w szkole średniej czytał literaturę obcojęzyczną (łacińską, niemiecką i francuską). Stopniowo zaczął spisywać swe spostrzeżenia na ten temat, wsparte doświadczeniami własnymi oraz obserwacjami z podróży, zwłaszcza po Podlasiu i Mazowszu, ale także po Lubelskiem, Sandomierskiem, Kujawach oraz Grodzieńskiem. Były to na tyle interesujące dane, że warszawscy pijarzy namówili K. do ich ogłoszenia. Zdecydowano, że będzie to 1. tom książki

botaniczno-gospodarczej. Nadano mu tytuł: *Roślin potrzebnych, pożytecznych, wygodnych, osobliwie krajowych, albo które w kraju naszym być mogą; utrzymanie, rozmnażanie i zażycie*. Tom 1 – *O ziołach ogrodowych i ogrodach* ukazał się w 1777, a 2 kolejne: *O drzewach i ziołach dzikich* w 1778 oraz *O rolnictwie zbożach, łąkach, chmielnikach, winnicach i roślinach gospodarskich* w 1779. Książka okazała się sukcesem wydawniczym, gdyż stanowiła – z braku podręczników – literaturę pomocniczą do nauki w szkołach (botanika, rolnictwo).

W 1779–80, korzystając ze zbiorów bibliotecznych i gabinetu historii naturalnej księżnej Anny Jabłonowskiej w Siemiatyczach, napisał i ogłosił czterotomową pracę *Zwierząt domowych i dzikich, osobliwie krajowych, historii naturalnej początki i gospodarstwo. Potrzebnych i pożytecznych domowych, chowanie, rozmnażanie, chorób leczenie, dzikich łowienie, zażycie, szkodliwych zaś wygubienie*. Tom 1. poświęcił ssakom, kolejny – ptactwu, następny – gadom i rybom, a ostatni – owadom i robakom. I ta książka, podobnie jak poprzednia, spotkała się z zainteresowaniem czytelników, co skłoniło K. do przygotowania i ogłoszenia w latach 1781–82 kolejnej: *Rzeczy kopalnych osobliwie zdatniejszych szukanie, poznanie i zażycie* – t. 1 *O rzeczach kopalnych w powszechności, o wodach, solach, tłustościach ziemnych*, t. 2 – *O kamieniach w powszechności, o klejnotach, kruszczach, ich kopaniu i o górnictwie*.

Już po ukazaniu się 1. tomu dzieła botaniczno-gospodarskiego Tow. do Książ Elementarnych KEN nawiązało kontakt z K. jako tłumaczem z języka niemieckiego opracowania gospodarskiego J.M. Hubego. Zaproponowano K. napisanie – wg konspektu P. Czenpińskiego – podręcznika botaniki do szkół narodowych (ukazał się w 1785), a następnie – zoologii (został wydany w 1789 z pominięciem nazwiska autora). Projekt podręcznika mineralogii nie wyszedł z fazy koncepcji, głównie wskutek trudności we współpracy z władzami oświatowymi.

Co najmniej od 1782 K. pracował nad słownikiem roślin. Pierwszy tom słownika ukazał się w 1786: *Dykcjonarz roślinny, w którym podług układu Linneusza są opisane*

rośliny nie tylko krajowe dzikie, pożyteczne, albo szkodliwe [...] – pierwszy tego typu w Polsce. Było to dzieło na tyle ważne, iż w 1787 Szkoła Główna w Wilnie nadała autorowi stopień doktora filozofii i nauk wyzwolonych oraz członkostwo uczelnianego towarzystwa naukowego. Dwa kolejne tomy (3. – z dużymi indeksami) ukazały się w 1787 i 1788. W 1787 powstał – z inicjatywy M. Poczobutta i J. Chreptowicza – projekt powierzenia K. katedry historii naturalnej, do czego nie doszło. Słownik roślin był wznawiany i wysoko oceniony przez fachowców (S.B. Jundziłł, W. Besser), głównie z uwagi na słownictwo oraz opisy nieznanego wówczas gatunku driakwi *Scabiosa inflexa*. Zaletą było opracowanie opisu roślin wspartego na systematyce szwedzkiego przyrodnika.

Skromne wpływy parafii K. ograniczały możliwości zakupu książek, choć K. miał podstawowe dzieła przyrodnicze i religijne. Zgromadził dużą kolekcję przyrodniczą (rośliny, motyle, kręgowce), które ofiarował księżnej Jabłonowskiej. Wiele czasu poświęcił na działalność duszpasterską i kaznodziejstwo oraz rysowanie map. Zachował się konspekt kazań z lat 1782–94, mapa *Diecezja Łucka i Brzesko Lit.* oraz – w odpisie – testament, a ponadto kilka pisanych przez K. inwentarzy świątyń i list do rektora M. Poczobutta-Odlanickiego.

Działalność K. podporządkowana była zasadzie: „Być krajowi użytecznym”. Pismami przyrodniczo-gospodarczymi przyczynił się do podniesienia poziomu oświaty i rolnictwa. W 1782 został wyróżniony medalem Merentibus („Zasłużonym”). Otrzymał także kanonie: kruszwicką, brzeską litewską, katedralną inflancką; przejściowo był dziekanem drohickim.

Został pochowany w kościele w Ciechanowcu. W 1848 wmurowano w świątyni stosowną tablicę, a 2 lata później odsłonięto okazały pomnik.

K. jest upamiętniony w nazwach roślin i zwierząt. Patronuje ulicom i szkołom, a przede wszystkim – Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu.

Estreicher; PSB (S. Inglot); SBP (K. Kowalska); SBTP (Z.J.

Wójcik).

G. Brzęk: *Krzysztof Kluk*, Lublin 1977; *Krzysztof Kluk – przyrodnik i pisarz rolniczy*, red. J. Babicz, W. Grębecka, S. Inglot, Wrocław 1976; J. Kołodziejczyk: *Krzysztof Kluk. Dzieła i twórczość*, Kraków 1932; *Anna ks. Jabłonowska i ks. Krzysztof Kluk – ludzie którzy wyprzedzili swoją epokę*, Ciechanowiec 2011; Z. Wójcik: *Ksiądz Krzysztof Kluk. Pisarz i uczonec*, Ciechanowiec 2012 (tu obszerna literatura przedmiotu).

Zbigniew Wójcik

[Poprzedni](#)
[Następny](#)